

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สภาพปัญหาของความความสัมพันธ์ระหว่างประชากร ทรัพยากร เทคโนโลยีและ มลภาวะในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากด้วยสาเหตุหลายประการ เมื่ออดีตประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ประชากรของประเทศประมาณ 12 ล้านคน สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ ด้วยเทคโนโลยีหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ในช่วงเวลาดังกล่าวแทบไม่มีใครเห็นเลยว่า สิ่งแวดล้อมมีสภาพเป็นมลภาวะ ณ วันนี้ประชากรของประเทศมีจำนวน 63 ล้านคนและคงจะ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เทคโนโลยีพื้นบ้านไม่สามารถช่วยในการนำทรัพยากรมาตอบสนองความต้องการได้ อย่างเพียงพอ มีความจำเป็นต้องนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้มากขึ้น ผลที่ตามมาคือ ความเสื่อมโทรมใน คุณภาพของสิ่งแวดล้อมและความร่อยหรอของทรัพยากร ถ้าไม่มีมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการ จัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อมแล้ว สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยอาจประสบกับวิกฤติที่ไม่อาจทำให้ สังคมเป็นสังคมที่ยั่งยืนได้ (มนัส สุวรรณ, 2549)

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อทุกสรรพชีวิต โดยเฉพาะมนุษย์ซึ่งเป็นทั้งสัตว์โลกและ สัตว์สังคมที่อาศัยปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมดำรงชีพ แม้มายที่คนเข้าอาศัยร่มไม้ ใช้ดอกผลเป็นอาหาร ใช้ไม้มาเผาถ่านหรือทำพิธีกรรมต่างๆ ป่านั้นก็ไม่เคยกล่าวล่ำเลาะบุญคุณ แม้ว่าคนจะทำลายป่าก็ตาม (ปลอดประสพ สุรัสวดี, 2541) การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อันเกิดจากการเร่งพัฒนาประเทศ ตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ฉบับที่ 1-9 ซึ่งเน้นการพัฒนาด้านโครงสร้างเป็นหลักโดยรับแนวคิดการ จัดการพัฒนาประเทศตะวันตก เกิดความต้องการทรัพยากรต่างๆ ในประเทศเพื่อสนอง ความ ต้องการพัฒนาประเทศ ตามแนวนโยบายดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรของประเทศ อย่าง ไม่มีขีดจำกัด เป็นสาเหตุให้ป่าไม้ได้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว สาเหตุการลดลงของพื้นที่ป่า เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) ได้สรุปไว้ว่าเกิดจากนโยบายของรัฐ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่มีส่วนทำให้ พื้นที่ป่าไม้ลดลง เช่นการให้สัมปทานทำไม้ในอดีต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่เป็นโครงการที่ รัฐดำเนินการ เช่น การตัดเส้นทางคมนาคม ถนนหนทางผ่านเข้าไปในพื้นที่ป่าราษฎรก็อพยพตามเข้าไปด้วย การสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ การสร้างสายส่งไฟฟ้าแรงสูง ต้องตัดโค่นต้นไม้ความกว้าง 50

เมตร ซึ่งทำลายป่าโดยตรง มีการทำลายป่ามากเพื่อความมั่นคงของรัฐ เพื่อต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ ในอดีต การส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์บางชนิด เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด พืชเหล่านี้อาศัยพื้นที่ปลูก ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตมากส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ การส่งเสริมของรัฐดังกล่าว แรงให้ราษฎรและเกษตรกรบุกเบิกทำลายป่าไม่มากขึ้น และการเพิ่มของประชากร ก่อให้เกิดปัญหาปากท้องของประชาชน ซึ่งเกิดมาจากปัญหาความยากจนของราษฎร และมันส์ สุวรรณ และคณะ (2548) พบว่าการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณทางภาคเหนือตอนบนมิได้มีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอย่างอื่น ทั้งพืช สัตว์ รวมทั้งประชาชนในภูมิภาค เท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เช่น อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝนและความบริสุทธิ์ของอากาศ และมีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อทรัพยากรดินและน้ำ การที่พื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่เป็นภูเขาและที่สูงของภาคเหนือตอนบน เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กับการชะล้างพังทลายของดิน จากตัวการที่สำคัญคือ ลมและฝน ป่าเขาที่เป็นต้นน้ำ เสียเนื้อดินและความอุดมสมบูรณ์ ของดินจากระบวนการกัดกร่อนดังกล่าว ในขณะที่ปลายน้ำ กลับเกิดการทับถมของตะกอนดินที่ทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน ในส่วนของทรัพยากรน้ำ ก็เช่นเดียวกัน เมื่อพื้นที่ป่าไม้ลดลง ตัวกลางที่จะคอยดูดซับน้ำฝนในฤดูน้ำหลากลดลง ก่อให้เกิดการไหลบ่าของน้ำซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดภัยพิบัติจากน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่าง ในทำนองกลับกันการสูญเสียพื้นที่ป่ายังเป็นการลดปริมาณตัวกลางที่จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล นั้นหมายความว่า ภัยแล้งซึ่งเป็นภัยพิบัติอีกลักษณะหนึ่ง อาจเกิดขึ้นได้เช่นเดียวกันในฤดูแล้ง

และผลจากการจัดการป่าของรัฐ ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536) กล่าวว่ารัฐมีแนวคิดและนโยบายในการจัดการป่า ป่าเป็นของ “รัฐ” รัฐเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการป่าและได้ประโยชน์จากป่า เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจ ทางการเมือง การปกครอง ได้อาศัยพื้นที่ป่าเพื่อแสวงหาผลประโยชน์โดยทั้งทางตรงและทางอ้อม ประชาชนที่อยู่ในเขตป่าใกล้แนวเขตป่า มีความจำเป็นต้องอาศัยป่าเพื่อการดำรงชีพต้องตกอยู่ในฐานะผู้กระทำผิด และถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ที่เคยทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชนในการแย่งสิทธิในการเป็นเจ้าของและการจัดการป่า

ถึงแม้ว่ารัฐบาลได้มีความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาเหล่านี้ในปี พ.ศ.2525 ได้มีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้มีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำของ 25 ลุ่มน้ำหลักทั่วประเทศ พร้อมกับมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินชัดเจน โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมาจนเสร็จในปี พ.ศ. 2538 และได้จัดตั้งคณะกรรมการการนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ.2527 เพื่อกำหนดแนวทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ นโยบายดังกล่าวมีสาระสำคัญ อาทิ

กำหนดให้มีพื้นที่ป่า อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ โดยแบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ร้อยละ 25 และป่าเศรษฐกิจร้อยละ 15 นอกจากนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) รัฐยังได้กำหนดนโยบายที่เริ่มสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติเห็นชอบให้จัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (พ.ศ.2540-2549) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ นโยบายเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เป็นร้อยละ 50 ของพื้นที่ประเทศโดยกำหนดให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ 30 และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ 20 เพื่อสนองความต้องการทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และรักษาสมดุล และปี พ.ศ.2546 เห็นชอบแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ให้จัดตั้งองค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำ เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำปิงขึ้น แต่ก็ยังไม่ปรากฏผลในทางปฏิบัติมากนัก

จากแนวทางการจัดการป่าของรัฐดังกล่าว จะดำเนินงานภายใต้ต้นนโยบายที่มาจากส่วนกลางเป็นหลัก และกำหนดกฎเกณฑ์เข้ามาจัดการป่าโดยมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือใส่ใจกับคนเท่าใดนัก ดังจะเห็นนโยบายที่จะอพยพคนออกจากป่า โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าพื้นที่อนุรักษ์หรือเขตพื้นที่ป่าลุ่มน้ำแต่ก็ยกเลิกไป และไม่กระจายความรับผิดชอบในการจัดป่าแก่ชุมชน ทั้ง ๆ ที่ชุมชนมีศักยภาพ และมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนอยู่ร่วมแบบพึ่งพา คนอาศัยป่า ป่าอาศัยคน เมื่อรัฐผูกขาดและกำลังเจ้าหน้าที่ในการป้องกันรักษาป่าน้อยจึงไม่สามารถดูแลรักษาป่าได้ อย่งไรก็ตาม ชุมชนบางแห่งยังคงมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ โดยผสมผสานภูมิปัญญาของชาวบ้านให้เข้ากับเทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่ที่ส่งเสริมโดยภาครัฐ และยังคงเป็นตัวของตัวเองในชุมชนในการบริหารจัดการป่า ในด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เทคโนโลยี พร้อมกับเป็นฟันเฟืองร่วมกันในการจัดการป่าไม้ ระหว่างรัฐกับชุมชนที่ยั่งยืน มีการก่อตั้งกลุ่มองค์กรทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่นกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน กลุ่มอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง และเหมืองฝายขึ้นอย่างกว้างขวาง การใช้พลังทางวัฒนธรรม พลิกฟื้นระบบคุณค่าต่อธรรมชาติ เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ ความพยายามเหล่านี้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ก่อตัวผสานเป็นเครือข่ายระดับชุมชน จังหวัด ภูมิภาคและระดับประเทศ ซึ่งเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น (กฤษฎา บุญชัย, 2540)

จากคำกล่าว “น้ำคือชีวิต” เป็นกระแสทางสังคมในการที่จะรณรงค์ให้มีการใช้และอนุรักษ์น้ำอย่างมีคุณค่า และได้พยายามฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารให้มีสภาพระบบนิเวศที่ดีขึ้นโดยรัฐในรูปแบบต่างๆ เช่น การเร่งดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าและยับยั้งการทำลายป่าทั้งในลักษณะการกำหนดให้มีกฎหมายในรูปของป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และ

มติคณะรัฐมนตรี ว่าด้วยการจัดการชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการปรับปรุงสภาพพื้นที่แหล่งต้นน้ำลำธาร ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ในขณะที่ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในป่ามาเป็นเวลานานจะมีรูปแบบของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความเชื่อในชุมชน จนเกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นองค์รวมเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (ยศ สันตสมบัติ, 2542) เช่น ผลการศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ คชประเสริฐ (2548) ที่พบว่าชาวบ้านในตำบลแม่่นาเรือ มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในรูปแบบพิธีกรรมตามจารีต ประเพณี ที่ได้สืบทอดต่อกันมาจนเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ทั้งในลักษณะนามธรรม โดยให้คุณค่าและความสำเร็จของป่ารวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและป่า การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในลักษณะรูปธรรม โดยการประยุกต์รูปแบบพิธีกรรม เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีฝาย การบวชป่าเพื่อฟื้นฟู และอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ จากจารีตและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมได้เปลี่ยนมาเป็นกฎระเบียบต่างๆ ของชุมชนในการจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชนในปัจจุบัน

ป่าต้นน้ำแม่เถาะ เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำปิงตอนบน เป็นลุ่มน้ำสาขาย่อยของกลุ่มน้ำแม่มิม ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำปิง อยู่ในท้องที่ตำบลสะหลวง อำเภอแม่มิม จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูง สภาพป่าทั่วไปค่อนข้างสมบูรณ์ มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าสูง เป็นที่อยู่อาศัยชุมชนที่มีโครงสร้างชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ม้ง กระเหรี่ยง ลีวะ และคนพื้นเมืองประกอบด้วย 4 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแม่กะพื้นเพเดิมเป็นเผ่าลีวะ ชุมชนบ้านพระบาทลีรอย ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก เป็นคนพื้นเมืองที่อพยพมาจากบ้านตองกาย อำเภอแม่แตง และชุมชนบ้านแม่กะเปียง ประกอบด้วย 2 กลุ่มบ้าน เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยงและม้ง ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีระบบความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารที่แตกต่างกัน ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ในด้านที่ดินเพื่อเป็นที่ทำกิน และใช้น้ำในแหล่งต้นน้ำเดียวกัน ในอดีตมีการแย่งชิงการใช้ประโยชน์ ไม่มีการควบคุมทรัพยากร ส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม ปริมาณน้ำลดลงและเกิดปัญหากระทบกระทั่งกันระหว่างหมู่บ้าน จึงเกิดการรวมกลุ่มกันในหมู่บ้าน เพื่อกำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์จากป่าให้ชัดเจน โดยแบ่งเป็น ป่าใช้เพื่อการทำกิน ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ พร้อมทั้งจัดตั้งกฎระเบียบเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าว จากนั้นจึงมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ เพื่อร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพสูงสุด ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากร ส่งผลให้มีทรัพยากรใช้อย่างยั่งยืนและมีเพียงพอสำหรับคนรุ่นต่อไป โดยจะเห็นได้ว่าพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะยังความอุดมสมบูรณ์ มีการบุกรุกถางป่าน้อยมาก และมีปริมาณน้ำในลำห้วยเพิ่มขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ

1. การสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละแะ เกิดขึ้นอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่ละแะของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่ละแะ ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่ละแะตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ ผู้วิจัยมีความสนใจเลือกพื้นที่ที่ใช้ศึกษา ประกอบด้วย 4 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแม่กะ หมู่ที่ 5 พื้นที่เดิมเป็นฝั่ลัวะ ชุมชนบ้านพระบาทสี่รอย หมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านห้วยส้มสุก หมู่ที่ 7 เป็นคนพื้นเมืองที่อพยพมาจากบ้านตองกาย อำเภอแม่แตง และชุมชนบ้านแม่กะเปียง หมู่ที่ 8 ประกอบด้วย 2 กลุ่มบ้าน เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยงและม้ง ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทั้ง 4 ชุมชน ได้จัดตั้งเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำ คือ กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่ละแะ

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่ละแะ โดยการศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชน ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลตัวอย่าง และข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะลวง เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ข้อมูลสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ประวัติหมู่บ้าน

1.2 ลักษณะทางกายภาพ

(ก) ที่ตั้งและขอบเขต

(ข) ลักษณะภูมิประเทศ

(ค) ลักษณะภูมิอากาศ

(ง) ทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม

- (ก) ข้อมูลหมู่บ้าน
- (ข) การคมนาคมขนส่ง
- (ค) การศึกษาและสาธารณสุข
- (ง) วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

1.4 ลักษณะทางประชากร และกลุ่มชาติพันธุ์

1.5 ลักษณะด้านเศรษฐกิจ

- (ก) การประกอบอาชีพของประชาชน
- (ข) การใช้ที่ดิน
- (ค) แรงงาน
- (ง) รายได้

1.6 สรุปผลการศึกษาเครือข่ายทางสังคมฯ

2. ศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

แม่ละาะ ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ จำแนกเป็น

2.1.1 ปัจจัยภายในของชุมชน ได้แก่

(ก) ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน ประกอบด้วย ระบบคิดและความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน การเรียนรู้และการสืบทอด

- (ข) ลักษณะชุมชนและระบบนิเวศ
- (ค) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

(ง) ระบบเครือข่าย

2.1.2 ปัจจัยภายนอกของชุมชน ได้แก่

- (ก) นโยบายของรัฐ
- (ข) การส่งเสริมขององค์กรเอกชน
- (ค) เทคโนโลยี

2.2 กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

- (ก) ที่มาของการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ
- (ข) วัตถุประสงค์ของเครือข่ายฯ
- (ค) กิจกรรม และการดำเนินการของเครือข่ายฯ

(ง) ผลการดำเนินการของเครือข่ายฯ

(จ) สรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

1.3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 10 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2550 ถึงเดือนพฤษภาคม 2551

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยสันปันน้ำ เป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำสายหลักในลุ่มน้ำนั้นๆ เมื่อฝนตกลงมาในที่ลุ่มน้ำ น้ำจะไหลสู่ลำธารสายย่อย แล้วรวมกันออกสู่ลำธารสายใหญ่ และรวมกันออกสู่แม่น้ำสายหลัก จนไหลออกจากปากแม่น้ำ ในการวิจัยนี้หมายถึงลุ่มน้ำแม่เกาะ

เครือข่ายทางสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคลระหว่างชุมชนกลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายคือ กระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ภาระคมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระดมแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานต่างๆ และรวมพลังเพื่อต่อกรกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ในการวิจัยนี้หมายถึง เครือข่ายทางสังคมของกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่เกาะ

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่สืบเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม จารีต ประเพณีแบบอย่างเดียวกัน ในการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ศึกษาอยู่ 4 กลุ่ม คือ ม้ง กระเหรี่ยง ลี้อะ คนเมือง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ระบบคิดและความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน การปฏิบัติ การเรียนรู้และการสืบทอด ของชุมชนในเขตพื้นที่อนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่เกาะ

การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ หมายถึง การร่วมประชุม ปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าต้นน้ำ การสำรวจแนวเขตป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และคณะกรรมการป่า ต้นน้ำของหมู่บ้านที่มีบริเวณพื้นที่แนวเขตติดต่อกัน การร่วมปลูกป่า ปลูกเสริมป่าในเขตป่าต้นน้ำ เนื่องในวันสำคัญต่างๆ การร่วมพัฒนาเหมืองฝาย ท่อส่งน้ำของชุมชน และการร่วมลาดตระเวน ดูแลรักษาป่าต้นน้ำและป้องกันไฟป่าของหมู่บ้าน

ปัจจัยภายนอกชุมชน หมายถึง นโยบายรัฐ การส่งเสริมขององค์กรเอกชน และเทคโนโลยี

ปัจจัยภายในชุมชน หมายถึง ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน ประกอบด้วย ระบบคิดและความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน การเรียนรู้ และการสืบทอด ลักษณะชุมชนและระบบนิเวศ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน และระบบเครือข่าย